

L'ASSOCIACIONISME A SÓLLER DE 1868 A 1936

Antoni Quetglas Cifre / Catalina Bernat Joy

RESUM

El desenvolupament social, econòmic i cultural que va viure Sóller des de finals del segle XIX fins a mitjans del segle XX, va donar lloc a una intensa activitat associativa. En aquest estudi volem fer una aproximació a les diverses associacions (culturals, econòmiques, religioses o polítiques) que sorgiren a Sóller en aquest període.

I. INTRODUCCIÓ

La transformació econòmica que va viure Europa en els segles XVIII i XIX amb la Revolució Industrial implicà uns canvis laborals i socials que afectaren el conjunt de la seva població. El pas d'una economia fonamentada en l'agricultura a una economia basada en la indústria es va fer de forma lenta i es va difondre des de la Gran Bretanya cap a la resta del continent europeu. L'Estat espanyol no va començar a viure aquest procés de canvi econòmic fins el segle XIX.

En aquesta època els obrers treballaven llargues jornades laborals a les ordres dels patrons a canvi de salaris molt baixos. Les seves condicions de treball

eren precàries i estaven totalment desprotegits en el cas que patissin un accident laboral, una malaltia, etc. Els treballadors no rebien el suport adient per part de les institucions i fou aleshores quan es donà resposta a aquesta necessitat a través de l'associacionisme. Sota aquest nom apareixien mutualitats o societats de socors mutus, cooperatives i societats obreres i recreatives.

Les mutualitats o societats de socors mutus proporcionaven un ajut econòmic als membres que les integraven en cas de malaltia, accident, vellesa, atur forçós, invalidesa, defunció. Així els socis rebien aquesta assistència a canvi d'una quota. Les cooperatives obreres tenien com a fita comprar, vendre, fabricar i comercialitzar tota casta de productes adreçats al consum dels associats. Els casinos tenien una finalitat recreativa i lúdica i durant la primera meitat del segle XIX n'eren socis principalment els sectors benestants. A la segona meitat del XIX el casino es va estendre a la resta de la societat. Normalment aquests casinos populars estaven lligats a partits polítics i alguns d'ells impulsaren acadèmies i escoles nocturnes. Les societats recreatives les formaven diferents classes socials. Promovien l'oci i la cultura laica. Normalment no tenien un caràcter polític. Podien ser esportives, culturals... Els ateneus tenien com a finalitat difondre la cultura i formar als seus membres. N'hi havia de científics, de catòlics, de mercantils, d'obrers. S'hi podia aprendre a llegir, a escriure, comptabilitat, idiomes... Les associacions culturals eren promotores de la cultura. Els primers sindicats varen tenir un caràcter mutualista i cooperativista. A mesura que avança el segle XX adoptaren bases ideològiques fonamentades en diferents pensaments polítics.

El creixement econòmic, social i cultural que experimentà la vall de Sóller a finals del XIX i principis del XX va propiciar l'aparició d'un bon nombre d'associacions de diferents tipus. L'objectiu d'aquesta comunicació és donar a conèixer de forma introductòria, les agrupacions i associacions que varen néixer al poble en aquest període.

2. L'ASSOCIACIONISME A SÓLLER

Per poder explicar l'associacionisme a la localitat, hem de contextualitzar aquest fenomen en un determinat període històric. L'historiador Manel Santana divideix en tres les etapes de l'associacionisme a Mallorca entre 1868 i 1936, coincidint cada una amb una situació política molt concreta. Així les tres etapes serien:

I^a. DE 1875 A 1923.

Aquesta etapa està caracteritzada per la restauració borbònica. L'any 1874 va quedar abolida la Primera República i es va reimplantar la monarquia en la figura d'Alfons XII. L'artífex d'aquest canvi polític fou el conservador Antonio Cánovas del Castillo. Cánovas va impulsar un sistema polític basat en una monarquia parlamentària, en la qual el rei tenia molt de poder i el govern estava en mans de dos grans partits (el Conservador i el Liberal). El sistema es va veure desvirtuat per la pràctica del caciquisme (xarxa de clients i influències de caràcter local que intercanviava favors polítics a canvi de vots) i el falsejament de les eleccions. L'any 1902 pujà al tron Alfons XIII, i amb ell es va produir una renovació de la classe política estatal, essent el mallorquí Antoni Maura i Muntaner el principal polític de l'època. El canvi però, no suposà la superació dels problemes estructurals del sistema de govern. Sinó més bé al contrari, la situació es va anar agreujant a mesura que agafaven força el moviment obrer, els partits minoritaris (republicans, nacionalistes i carlistes) i la patronal industrial (pistolerisme).

A finals del segle XIX el procés d'industrialització a Mallorca ja estava consolidat, en el sentit que ja existia una classe obrera i una burgesia capaç de ser no sols el motor econòmic de la societat, sinó també el polític i cultural.

En aquesta època el principal sector econòmic era el tèxtil, que combinava tècniques artesanes amb l'ús de noves formes d'energia i producció. Els principals centres industrials a l'illa, a part de Palma, es localitzaven a Inca, Alaró i Llucmajor, pel que fa al sector del calçat, i Sóller i Esporles destacaren per la producció tèxtil. L'any 1861 la indústria tèxtil agrupava gairebé un seixanta per cent dels operaris industrials de les Illes.¹

A Sóller en aquest període es dona una gran activitat associativa. L'etapa de la restauració borbònica coincideix amb els anys de recuperació de la crisi dels tarongers i la concentració industrial.² En aquests anys es desenvolupa el comerç, creant línies marítimes pròpies cap als ports catalans i francesos. En aquest context d'expansió econòmica sorgeixen les societats de socors mutus

¹ CASASNOVAS I CAMPS, Miquel A./ GINARD I FÉRON, David, *Història de les Illes Balears*, Palma, editorial Vicens Vives, 2003.

² A finals de segle a Sóller (1898), sols quedaven 8 botigues de teixidors que empraven telers manuals. La resta d'antics centres de producció s'havien convertit en fàbriques tèxtils de telers mecànics. RULLAN I MIR, Josep, *Guia de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.

a la localitat per donar cobertura a les necessitats dels treballadors sollerics. Apareixen tres entitats d'aquests tipus: la *Sociedad Defensora Sollerense*, *Sociedad de artesanos y labradores, recreativa y de socorros mutuos* (1877), *La Unión Obrera de Sóller* (1886) i *La Artesana Sollerense* (1893). L'objectiu d'aquestes entitats era poder donar prestació i cobertura social al seus socis. L'any 1910 es crea la primera cooperativa de consum, *La Igualdad*.

El torn de partits s'estableix a la localitat sense incidents, essent el Partit Conservador el que dominava. En l'àmbit conservador s'ha de destacar la creació del Centre Maurista (1916), com una escissió del Partit Conservador. Estava dirigit per Jeroni Estades, el qual va crear una xarxa d'interessos i clienteles entorn seu, actuant com a cacic local. A banda dels partits oficials, a la localitat també sorgiren grups que estaven marginats del joc polític, al voltant de 1910 es va crear la societat política i recreativa *Centro Republicano Sollerense*, integrada per molts emigrants retornats de Puerto Rico, aquesta va impulsar una escola laica i dues publicacions, *La República* (1916) i *El Pueblo* (1913-1918). L'any 1919 es va fundar l'Agrupació Socialista de Sóller.

Pel que fa al sindicalisme, l'any 1904 es va crear la *Unión de Albañiles Sollerense*, amb la intenció de crear un sindicat de classe. Però fou el 1917 quan es va crear la *Federación Obrera Sollerense* per la influència del líder socialista Llorenç Bisbal, que fou desterrat a Sóller.³ Aquesta entitat pretenia agrupar totes les entitats obreres de la localitat, assimilant totes les tendències polítiques (anarquistes i socialistes). Així en formaven part *La Prontitud* (sindicat de fusters, 1920), *La Lucha* (sindicat tèxtil, 1919), *La Igualdad Sollerense* (sindicat de sabaters, 1904), *La Sinceridad* (sindicat de tipògrafs, 1919), la *Sociedad de Obreros Albañiles* (sindicat de manobres) i el sindicat d'obriers metal·lúrgics. També el sindicalisme eclesiàstic fou present amb el *Centro Obrero Nuestra Señora de la Victoria de Sóller*, el qual a pesar d'estar fundat el 1910, quasi no va realitzar cap activitat fins el 1919, quan va iniciar una intensa campanya d'afiliació.

També es dona un canvi de tendència en l'emigració, la destinació principal deixà de ser Puerto Rico i passà a ser-ho França, també retornen les primeres generacions d'emigrants. Aquests emigrants tornaven per retirar-se a Sóller, ells foren els impulsors de les societats recreatives. Les primeres sor-

³ CASTANYER SASTRE, Joan, *La Junta Local de Reformes Socials i l'evolució del moviment obrer a Sóller (1900-1923)*, Palma.

geixen a finals del segle XIX, aquestes foren *La Torre*⁴ (1887) i *Círculo Recreativo*, que s'unificaren l'any 1893 per constituir el casino *La Unión*, coneguda popularment com Sa Botigueta. L'any 1899 es va fundar una altra societat recreativa, el *Círculo Sollerense*, coneguda també amb els noms de *Centro* o *Xiclets*.

En aquests anys també es crearen moltes societats de tipologia diversa i que podem englobar dins l'àmbit cultural, el músic Miquel Ballester impulsa la creació de la banda de música *Lira Sollerense* (1912). El 1910 es crea la primera *Sociedad Protectora de Animales y Plantas* a Sóller. El 1913 neix el Grup d'Exploradors de Sóller.

L'associacionisme catòlic és també molt actiu durant aquest període. Destaquen les confraries de Setmana Santa, les associacions benèfiques i educatives (Conferencia San Vicente de Paül de Sóller, 1886) i les congregacions (a Sóller la més important fou la Congregació Mariana). L'Església va impulsar tot tipus d'entitats lligades al seu ideari. Com *La Gota de Leche*, que s'encarregava d'alimentar les famílies més necessitades, o la *Asociación contra la Blasfemia*.

2^a. DE 1923 A 1930

El 1923 Miguel Primo de Rivera es posà al capdavant d'un cop d'Estat i amb l'aprovació d'Alfons XIII es convertí en President del Govern. Pretenia posar remei a la crisi que patia l'Estat espanyol. El bipartidisme i el caciquisme provocaren un enorme desgast als governs de finals del segle XIX i principis del XX. La conflictivitat social, el perill revolucionari, la crisi econòmica i la derrota d'Annual, entre d'altres, donaren peu a la reacció del militar espanyol.

Un govern que inicialment havia de ser provisional amb l'objectiu de restablir l'ordre donà pas a una dictadura que prenia com a model la Itàlia feixista de Mussolini.

Al començament del nou règim dictatorial pobles com Felanitx, Manacor, Lluçmajor, Inca o Sóller destacaven pel seu nombre d'associacions. Durant aquests anys proliferaren associacions culturals i recreatives tant a

⁴ Anomenada així perquè ocupava un local situat en una de les torres que envoltaven la murada de l'església.

Palma com a la Part Forana. El futbol s'havia consolidat com un esport que era capaç d'arrossegar molta gent. D'altra banda *l'Associació per a la cultura de Mallorca* tenia com a missió divulgar la cultura illenca. Durant aquesta etapa els socialistes, sota els principis de la Unió General de Treballadors (UGT), influïren a moltes societats obreres. Destacaren, a més de Palma, Esporles, Lluçmajor i Alaró com a nuclis de gran activitat. Tot i això, durant el govern de Primo de Rivera el moviment sindical topà amb entrebancs a l'hora de desenvolupar la seva tasca. Les inspeccions i les multes per part dels governs municipals sovintejaven i dificultaven el seu funcionament.

La dictadura va fer que moltes associacions sindicals fossin il·legalitzades i que això suposés un trencament en el moviment obrer.

A Sóller es creà el Foment de Cultura de la Dona l'any 1928, entitat impulsada per Maria Mayol Colom, nascuda i educada a França i col·laboradora de *l'Associació per a la Cultura per Mallorca*.⁵ Destacà la creació d'una biblioteca i la celebració d'exposicions de flors durant les fires de maig.

L'any 1926 es va fundar el Grup Esperantista Solletric, impulsat pels germans Miquel i Andreu Arbona Oliver. Aquest grup arribà a celebrar un congrés l'any 1927.

Aquest mateix any es va crear la *Sociedad Deportiva Sollerense*, que va adquirir el camp de futbol del Camp d'En Mayol i va fomentar la pràctica d'aquest esport.

3ª. DE 1931 A 1936

Miguel Primo de Rivera dimití el 1930 i Alfons XIII nomenà el general Berenguer com a nou cap de Govern. S'instaurà el vell sistema de torn de partits i es restablí la Constitució del 1876. El retorn al model de política vuitcentista alertà el poble i els partits republicans. El PSOE, el PNV i Esquerra Republicana de Catalunya signaren el *Pacte de Sant Sebastià*. Tot plegat donà com a resultat la convocatòria d'eleccions municipals on la Conjunció Republicano-Socialista obtingué la majoria a les 41 de les 50 capitals de província espanyoles. Després de proclamar-se la II República espanyola a molts de pobles i ciutats, la dimissió de l'almirall Aznar com a president del Govern i la

⁵ Entitat que va tenir també una delegació a Sóller. Hereva de la secció de Sóller de la Joventut Mallorquinista, impulsada per Guillem Colom Ferrà.

fugida del rei del país, es convocaren les eleccions a Corts constituents. El resultat fou una nova victòria per la Conjunció Republicano-Socialista, seguida pel Partit Republicà Radical. El 1931 es promulgà una nova constitució de caire progressista i socialdemòcrata que rebé el suport de les forces nacionalistes i del moviment obrer. La primera etapa de govern s'encetà amb Niceto Alcalá-Zamora com a President de la República i Manuel Azaña com a President del Govern. La Reforma Agrària, la Reforma Laboral, l'escolarització obligatòria pública i gratuïta o la limitació del poder de l'Església i l'exèrcit varen ser algunes de les seves línies d'actuació. El 1934 les eleccions donaren pas a la segona etapa de govern republicà amb la CEDA al capdavant. Alejandro Lerroux passà a ser el President del Govern. Es paralizaren les reformes fetes per l'anterior govern, fet que provocà el rebuig al nou govern per part de nacionalistes i obrers. Unes noves eleccions a Corts constituents donaren la victòria a la coalició d'esquerres formada sota el nom de *Front Popular*. El fet de tornar a implantar les reformes iniciades el 1933 conduïren a un ambient de crispació i agitació social que acabà amb el cop d'Estat liderat pels generals Sanjurjo, Mola, Queipo de Llano, Goded i Franco. La Guerra Civil Espanyola havia començat.

La República fou l'etapa de major activitat associativa d'ençà de 1875. S'incrementaren les agrupacions polítiques de dretes i esquerres. Els patrons també s'uniren enfront dels partits polítics d'esquerres i la nova legislació que afectava els obrers. A Mallorca la *Mutualidad Social Agraria* n'és un exemple. Les societats mutualistes passaren a un segon pla a causa de la nova legislació social i amb el descens del nombre d'associats moltes entraren en una greu crisi econòmica. El moviment obrer destacà durant els anys de la República. Socialistes, comunistes i anarquistes treballaren de valent per tirar endavant la defensa dels drets i la formació dels obrers. Tot i la forta presència dels socialistes a Palma i a la Part Forana, comunistes i anarquistes despuntaren en la seva tasca sindical. L'Església posà en marxa l'Acció Catòlica i recuperà les velles associacions religioses (Congregacions marianes, Filles de Maria, Joventuts Seràfiques, etc.) per tal de fer front al laïcisme republicà. Les associacions culturals desenvoluparen activitats formatives i instructives tant des del caire catòlic com polític. El futbol es consolidà com esport de masses seguit pel ciclisme, la natació i el trinquet.

A Sóller també es va donar una gran activitat associativa en aquest període. Es fundaren associacions noves, d'altres sofriren nombrosos canvis i les ja existents multiplicaren les seves activitats.

Pel que fa a l'associacionisme polític, sorgiren nous partits, sobretot d'esquerrers. L'any 1930 es va crear el Partit Republicà Federal, que tenia seu al Bar Turismo. També l'Agrupació Socialista Obrera, desapareguda durant la dictadura, es va refundar i es va aliar amb el PRF durant les eleccions municipals de 1931. L'any 1931 es va crear el Partit Republicà Radical Socialista dirigit pel farmacèutic Joan Palou i el comerciant Andreu Pizà. L'any 1932 es va desfer el PRF i es va fundar el partit Acció Republicana, també anomenat Unió Republicana i que estava lligat al partit de Manuel Azaña. El 1934 el PRRS i AR es fusionaren i crearen Esquerra Republicana.

Les dretes s'adaptaren a la nova situació, el *Centro Maurista* es va transformar en el *Centro Republicano Conservador* i estava dirigit per Jeroni Estades. El Partit Liberal del financer Joan March es va canviar el nom pel de Partit Republicà de Centre. El 1931 es va crear el Bloc Sollerí de la Dreta/Unió de Dretes, que seguia les tesis de José Maria Gil Robles; l'any 1934 es va canviar el nom pel d'*Acción Popular Agraria*. Altres partits conservadors, però que no tingueren tanta força foren *Afirmación Tradicionalista* de Bartomeu Darder, la Dreta Liberal Republicana, el Partit Regionalista i el Partit Autonomista.

La fundació el 1932 de la Casa del Poble va impulsar la creació de societats obreres, la majoria de tendència socialista, sols n'hi va haver una d'ideologia anarquista i que va concentrar les seves accions contra l'empresa *Puertos y Pantanos S.A.* Les entitats que es trobaven afiliades a la Casa del Poble eren: el sindicats d'Oficis Varis, el del Tèxtil, el de fusters i ebenistes, el de Gas i electricitat, el de manobres, el ferroviari i el metal·lúrgic, així com l'Agrupació Socialista. Els fets revolucionaris d'octubre de 1934 varen provocar una forta repressió del moviment obrer, que després d'aquesta no va tenir tanta intensitat. També es crearen dues associacions de patrons.

En el pla cultural i esportiu, es crearen associacions de caçadors, colom-bòfiles. Destaca la creació del *Sóller Sporting Club*, que pretenia agafar el relleu de les seccions esportives de la *Sociedad Deportiva Sollerense*. La secció de futbol es va agrupar entorn del *Club Deportivo Sóller*, creat el 1935.

3. CONCLUSIONS

El creixement econòmic -a causa de la industrialització, el retorn del capital dels emigrants i el comerç- va comportar a Sóller canvis polítics, econòmics i socials que contribuïren a canviar la fesomia del poble. El món associatiu fou una resposta a aquesta situació. El triomf del liberalisme polític i econòmic donà pas a la necessitat de crear un teixit social capaç de cobrir les mancances pròpies dels nous sistemes de govern. A partir del 1868 aparegueren les primeres societats de socors mutus, els casinos, les associacions culturals, les societats recreatives, els primers sindicats, etc.

Cap al final del segle XIX les associacions poc a poc agafaren una embranzida que es veié paralitzada els anys de la dictadura Miguel Primo de Rivera.

El 1930 es tornà a posar en marxa l'engranatge associatiu fruit del rerafons polític republicà. Varen ser anys de gran activitat associativa. El 1936 suposà un trencament. El general Franco reprimí amb duresa totes les associacions laiques que podien suposar una amenaça al nou ordre establert. A partir d'aleshores les associacions de caràcter religiós protagonitzaren la vida associativa de Sóller.

Com hem dit, sorgiren a Sóller tot tipus d'entitats i associacions, una mostra del dinamisme i diversitat de la societat sollerica. Així trobam entitats culturals, esportives, religioses, polítiques, culturals, etc.

En aquesta comunicació, volem afegir una relació de les associacions que sorgiren a Sóller durant el període estudiat, amb la intenció que serveixi de base a futures investigacions, més exhaustives, sobre l'activitat associativa a la vila.

4. ASSOCIACIONS SORGIDES A LA LOCALITAT ENTRE 1868 I 1936

En aquest punt volem fer una relació de les entitats sorgides a la localitat entre finals del segle XIX i els anys trenta del XX. La intenció és que aquesta serveixi de base per a futurs estudis més precisos.

LES ASSOCIACIONS POLÍTIQUES

Nom: *Centro Republicano Sollerense. Sociedad politico-recreativa*⁶

Període / Seu: devers 1910-?

Junta directiva fundadora: Bonaventura Mayol Marquès, Antoni Mayol Simonet, Damià Ozonas Pastor, Arnau Casellas Gili, Bartomeu Alou, Jaume Bennassar Mayol, Mateu Seguí Umbert, Gaspar Borràs Ferrer i Josep Pomar Forteza (no són tots els fundadors, són els candidats a les eleccions municipals de 1911).

Característiques: Volien acabar amb el caciquisme i millorar la gestió de l'Ajuntament.

Nom: *Centro Maurista de Sóller/ Centro Republicano Conservador*⁷

Període / Seu: 1916-1936 / Carrer del Príncep, núm. 8

Junta directiva fundadora: Joan Magraner (president), Miquel Ripoll Magraner (vicepresident), Amador Canals Pizà (secretari), Jaume Casasnovas Pastor (vicesecretari), Loreto Viqueira (dipositari), Jaume Colom Orell (comptador), Joan Puig Rullan (vocal), Bartomeu Coll Rullan (vocal), Miquel Bernat Bernat (vocal), Miquel Bernat Oliver (vocal), Miquel Puig Rullan (vocal), Josep Ferrer Oliver (vocal), Francesc Bernat Serra (vocal), Francesc Ensenyat Mayol (vocal) i Antoni Colom Casasnovas (vocal)

Característiques: Es crea per defensar els interessos polítics del Partit Maurista, promogut per Jeroni Estades Llabrés. L'any 1933 és canvia el nom pel de *Centro Republicano Conservador*.

Nom: *Sociedad Pro-Patria*

Període / Seu: 1916-? / Carrer del Príncep, núm.8

Característiques: pretenia inculcar en els joves *el amor a la Patria, la sociabilidad, el amor al prójimo, la instrucción y la buena educación*.

⁶ Arxiu Plàcid Pérez Pastor.

⁷ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1608, exp. 1057.

Nom: *Federación Obrera Sollerense*⁸

Període / Seu: 1917-? 1923 / Carrer del Príncep, núm. 18

Característiques: D'inspiració republicana i socialista. Fou promoguda per Llorenç Bisbal, líder dels socialistes mallorquins desterrat a Sóller.

Nom: *Agrupación Socialista Obrera de Sóller*⁹

Període / Seu: 1919-1923; 1931-1936 / Carrer de la República núm. 18

Junta directiva fundadora: Els primers presidents foren Jaume Ripoll i Josep Calatayud. L'any 1931 la junta la composaven: Pere Coll Bauzà (president, manobre), Joan Casanovas Escalas (vicepresident, sabater), Víctor Agulló Lloria (secretari, mestre), Josep Bennasar Bernat (vicesecretari, sabater), Onofre Fornès Colom (tresorer, manobre), Antoni Busquets Poquet (comptador, obrer), Jaume Ripoll Oliver (vocal, sabater), Ramon Oliver Miró (vocal, comerciant), i Antoni Orell Garau (vocal, barber)

Característiques: L'organització té dues etapes, la primera lligada a la influència de Llorenç Bisbal, que fou suspesa durant la dictadura de Primo de Rivera. Als anys trenta es reprèn l'activitat de l'entitat, i és la primera entitat del moviment obrer al municipi.

Nom: Partit Republicà Federal

Període / Seu: 1930-1933 / Carrer Príncep, núm. 18 (Bar Turismo)

Junta directiva fundadora: Eren membres d'aquest partit: Antoni Mayol Simonet, Eugeni Losada Fiol, Bonaventura Mayol Puig, Pere Rullan Pastor, Josep Serra Pastor, Damià Ozonas Pastor, Miquel Moyà Bestard, Jordi Arbona Rullan, Joan Casanoves Escalas, Antoni Martí Oliver i Miquel Arbona Colom i Llorenç Roses Borràs.

Nom: *Unión de Derechas de Sóller/ Acción Popular Agraria*¹⁰

Període / Seu: 1931-1936 / Carrer de la Lluna núm. 69; després passà al carrer Pablo Iglesias núm. 8

Junta directiva fundadora: Llorenç Mayol Castanyer (president), Onofre Bauzà Castanyer (vicepresident), Joan Rullan Ensenyat (secretari), Guillem Mora Alcover (vicesecretari), Guillem Castanyer Rullan (comptador), Miquel Lladó Colom (tresorer), Josep Aguiló Pomar (vocal), Manuel Rullan Oliver (vocal), Guillem Frontera Magraner (vocal) i Guillem Ripoll Deyà (vocal)

Característiques: Els seus principis bàsics eren Religió, Família, Llibertat i Propietat. L'any 1935 canvia el nom pel d'Acción Popular Agraria. Tenia més d'un centenar de socis.

⁸ GABRIEL, Pere, El moviment obrer a Mallorca, Barcelona, Curial, 1973.

⁹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1624, exp. 2001.

¹⁰ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2240.

Nom: Partit Liberal/ Partit Republicà de Centre

Període / Seu: 1931-1936 /

Característiques: Partit del financer Joan March

Nom: *Agrupación de Sóller del Partido Republicano Radical Socialista*¹¹

Període / Seu: 1932-1936 / Carrer de la República núm. 18

Junta directiva fundadora: Junta organitzadora provisional (abril 32): Joan Palou (farmacèutic, president), Cristòfol Barceló (mestre, vicepresident), Andreu Pizà (comerciant, tresorer), Antoni M. Ramis (exsecretari del jutjat, secretari), Antoni Marroig Frau (agricultor, vocal), Josep Arbona Ferrer (patró de barca, vocal), Cristòfol Ferrer Ferrer (comerciant, vocal), Antoni J. García de Paredes (telegrafista, vocal) i Josep Guasch (mestre, vocal). 1ª Junta directiva elegida (maig 32): Joan Palou Coll (president), Miquel Mayol Bestard (vicepresident), Antoni Ramis Palou (secretari), Martí Morell Rullan (tresorer), Antoni Marroig Frau (vocal), Josep Arbona Ferrer (vocal) i Antoni Gay Morell (vocal)

Nom: *Unión Republicana/ Acción Republicana*

Període / Seu: 1933-1935 / Carrer de la República, núm. 18 (Bar Turismo)

Junta directiva fundadora: Bernat Marquès Rullan (president), Arnau Casellas Gili (vicepresident), Martí Torrens Pastor (secretari), Miquel Moyà Bestard (tresorer), Jaume Bennassar Mayol (vocal), Jaume Canals Serra (vocal), Llorenç Roses Bermejo (vocal) i Jaume Ensenyat (vocal). Antoni Mayol Simonet fou elegit President Honorari.

Característiques:

Nom: *Izquierda Republicana de Sóller*¹²

Període / Seu: 1934-1936 / Carrer de la República núm. 18

Junta directiva fundadora: Joan Palou Coll (president), Jaume Bennasar Mayol (vicepresident), Cristòfol Barceló Pons (secretari), Josep Pizà Servera (vicesecretari), Martí Morell Rullan (tresorer), Sebastià Cirerol Grau (comptador), Josep Arbona (vocal), Antoni Gay Morell (vocal) i Jaume Coll Garriga (vocal)

Característiques: Estava lligar al partit *Izquierda Republicana* espanyol. Tenia unes Joventuts Republicanes, amb els socis menors de 30 anys.

Nom: *Juventud de Acción Popular de Sóller*¹³

Període / Seu: 1935-1937 / Carrer Bauzà, núm. 8

Junta directiva fundadora: Damià Casasnovas Rosselló (president), Alfons Cortés Segura (vicepresident), Pere Colom Bernat (secretari), Joan Orell Casasnovas (vice-secretari), Antoni Pinya Forteza (tresorer), Damià Rullan Bauzà (bibliotecari), Onofre Fornés Colom (vocal), Guillem Mayol Muntaner (vocal), Jaume Mas Florit (vocal), Gabriel Oliver Llinàs (vocal) i Lluís Cortés Segura (vocal)

¹¹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2227.

¹² ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1634, exp. 2492.

¹³ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1636, exp. 2566.

Característiques: Afiliada al partit *Acción Popular Agraria*. Amb la unificació de les forces que donaven suport a Franco es va integrar a FE y de las JONS.

Nom: Ràdio Comunista de Sóller¹⁴

Període / Seu: maig-juliol 1936 / Carrer Victòria, núm. 21 (Casa del Poble)

Junta directiva fundadora: Miquel Marroig (secretari general), Jaume Serra (comptador) i Isidre Sans (tresorer). Altres membres: Gabriel Caldentey, Jose Marín, Josep Vidal, Fausto Santamaría, Bartomeu Albertí, Antoni Julià, Rafel Reus i Bartomeu Cabrer

Característiques: Afiliada al PCE, els membres de l'associació estaven obligats a pertànyer al partit

Nom: *Falange Española*¹⁵

Període / Seu: 1936-1975 /

Junta directiva fundadora: Antoni Aguiló Alzina, Joan Bauzà Rullan, Joan Canals Antich, Antoni Castanyer Casanovas, Miquel Colom Rullan, Generós Cortès Ensenyat, Bartomeu Ensenyat Estrany, Josep Maria Got Bujosa, Jaume Mayol Arroyo, Antoni Mayol Borràs, Ramon Mayol Colom, Jaume Morell Coll, Antoni Morell Rosselló, Miquel Pinya Forteza i Urbano Rosselló Serra.

Característiques: L'any 1937 amb el decret d'unificació de tots els partits que donaren suport al cop d'estat, el partit passà a denominar-se *Falange Española Tradicionalista y de las JONS*.

Nom: *Comunió Tradicionalista*

Període / Seu: 1931- /

Junta directiva fundadora: El seu impulsor fou Bartomeu Darder Riviere

ASSOCIACIONS DE SOCORS MUTUS

Nom: *Unión Obrera de Sóller*¹⁶

Període / Seu: 1886- /

Característiques: Lligada a la *Unión Obrera Balear*. Fundada pels republicans locals amb la intenció de crear escoles per als obrers i cooperatives de consum.

Nom: *Sociedad Defensora Sollerense. Sociedad de artesanos y labradores, recreativa y de socorros mutuos*¹⁷

Període / Seu: 1887- Encara existeix / Carrer Real, núm. 15

Junta directiva fundadora: L'any 1890: Antoni Ensenyat (president), Andreu Albertí (secretari), Damià Orell (dipositari), Jaume Llaneras (vocal), Antoni Caparó

¹⁴ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1637, exp. 2733.

¹⁵

¹⁶ RULLAN I MIR, Josep, *Guia de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.

¹⁷ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1587, exp. 231.

(vocal), Pere A. Pizà (vocal), Pere Mora (vocal), Joan Marquès (secretari) i Jaume Ensenyat (vicesecretari)

Característiques: L'any 1959 suprimeix les seves activitats de previsió social i socors mutus, limiten les seves accions a fins culturals.

Nom: *La Artesana Sollerense*¹⁸

Període / Seu: 1893- ? / carrer Victòria núm. 36

LES ASSOCIACIONS RECREATIVES¹⁹

Nom: *La Torre/ Círculo Recreativo/ La Unión de Sóller*²⁰

Període / Seu: 1887- Encara existeix / Carrer del Príncep, núm. 12.

Junta directiva fundadora:

Característiques: Coneguda popularment amb el nom de *Sa Botigueta des Senyors*. El 1893 es va fusionar amb la societat *Círculo Recreativo* i varen formar la societat *La Unión*.

Nom: *Círculo Sollerense*²¹

Període / Seu: 1899- Encara existeix / Plaça Constitució núm. 32, *Can Bernadet* (maig-agost 1899/ 1913-1928/ 1972-1974). carrer del Príncep núm. 18, *Cas Mosson* (1899-1907). Plaça Constitució núm. 22, *Can Bordils* (1908-1913/ 1928-1972), Plaça Constitució núm. ?? , *Can Capellana*.

Junta directiva fundadora: Jaume Torrens Calafat (president), Pere Alcover (vicepresident), Ramon Coll (secretari), Francesc Garau (tresorer), Salvador Elias (vocal), Joan Pizà (vocal), Joan Marquès (vocal), Joan Morell (vocal), Miquel Forteza (vocal), Emili Conte (vocal) i Jaume Castanyer (vocal)

Característiques: Coneguda popularment amb els noms de *Centro* i *Els Xiclets*. Associació esportiva i cultural.

Nom: *Sociedad Protectora de Animales y Plantas de Sóller*

Període / Seu: 1910-? /

Nom: *Lira Sollerense*²²

Període / Seu: 1912-1937 / Carrer de Real, núm. 15

Junta directiva fundadora: Miquel Ballester (president), Jaume Marquès (vicepresident), Rafel Vich (secretari), Emilio Conte (tresorer), Melchor Cervera (comptador), Rafel Cortès (vocal), Josep Vicens (vocal) i Josep Bauzà (vocal)

¹⁸ RULLAN I MIR, Josep, *Guía de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.

¹⁹ Incloem en aquest apartat les entitats esportives i les culturals.

²⁰ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1592, exp. 377.

²¹ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1592, exp. 336.

²² ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1623, exp. 1973.

Característiques: Fomentar i protegir l'art musical en totes les seves manifestacions a Sóller. Crear una banda o una orquestra.

Nom: Grup d'Exploradors de Sóller²³

Període / Seu: 1913-1920 / seu del Foment Catòlic al carrer Victòria.

Junta directiva fundadora: Costell Ferrer (president), Josep Vicens Rubí (vicepresident), Antoni Gelabert Cano (secretari), Loreto Viqueira Villanueva (tresorer), Bernat Frontera Magraner (vocal), Damià Mayol (vocal), Rafel Vich Cladera (vocal), mossèn Antoni Joan Mora Alcover (capellà de tropa), Pere Sampol (cap de tropa), Guillem Colom Ferrà (instructor) i Bartomeu Sampol Miquel (instructor).

Característiques: Grup juvenil sorgit del batalló infantil de la *Defensora Sollerense*.

Nom: *Joventut Mallorquinista de Sóller / Associació de la Cultura per Mallorca*

Període / Seu: 1921-1923; 1923-1936 / seu de la Congregació Mariana.

Junta directiva fundadora: Guillem Colom Ferrà en fou un dels impulsors.

Característiques: Va organitzar actes en defensa de la llengua i la cultura de Mallorca.

Nom: *Sociedad Deportiva Sollerense*²⁴

Període / Seu: 1926- ? / La primera assemblea es va fer al carrer d'en Reial, núm. 15. L'any 1935 tenia la seva seu a la plaça Calvo Sotelo, núm. 32, al cafè Central.

Junta directiva fundadora: Josep Magraner Vicens (president), Bartomeu Sampol Colom (vicepresident), Gabriel González Navarro (secretari), Eugenio Losada Fiol (vicesecretari), Francesc Jofre de Villegas i Andreu (tresorer), Joan Pizà Arbona (vocal), Miquel Marquès Coll (vocal), Guillem Valls Valls (vocal), Cristòfol Magraner Morell (vocal), Josep Serra Pastor (vocal) i Cipriano Blanco Olalla (vocal)

Característiques: Societat creada per fomentar l'esport entre els joves de la localitat, els primers socis foren 86. Era propietària dels terrenys esportius del Camp d'en Mayol.

Nom: Foment de Cultura de la Dona/ Biblioteca de Cultura Popular de Sóller²⁵

Període / Seu: 1928- Encara existeix.

Junta directiva fundadora: Maria Mayol Colom (presidenta), Antònia Rullan Rabassa (vicepresidenta), Catalina Rotger Femenias (tresorera), Margalida Colom Canals (comptadora), Catalina Marquès Coll (bibliotecària) i Catalina Arbona Bell (secretària).

Característiques: Entitat impulsada per la mestra Maria Mayol Colom i altres dones de la localitat, de classe benestant, per donar cobertura educativa i social a les dones de la localitat.

²³ SEGURA SALADO, Josep, *Los exploradores de Sóller (Boy-Scouts) 1913-1923*, Sóller, 1984.

²⁴ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1616, exp. 1682.

²⁵ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1618, exp. 1773.

Nom: *Sociedad de Cazadores de Sóller*²⁶

Període / Seu: 1932- ? / Carrer del Vent, núm. 11

Junta directiva fundadora: Antoni Ensenyat Riutort (president), Antoni Socias Abraham (vicepresident), Vicens Ensenyat Canals (secretari), Damià Orell Casanovas (vicesecretari), Jeroni Rullan Binimelis (tresorer), Joan Marcé Palou (vicetresorer), Joan Alemany Mayol (vocal), Joan Palou Rotger (vocal), Joan Ferrer Castanyer (vocal) i Lluç Vicens Mayol (vocal)

Característiques: Fomentar la caça i les activitats relacionades amb ella

Nom: *Colombófila Sollerense*²⁷

Període / Seu: 1934- / Carrer del Vent, núm. 11

Junta directiva fundadora: Joan Palou Rotger (president), Joan Morey Sastre (secretari), Joan Mayol Alcover (vicepresident), Joan Lladó Umbert (dipositari i comptador), Josep Borràs Pastor (vocal), Joan Morell Ferrer (vocal) i Bartomeu Canals Palou (vocal)

Característiques: Fomentar i fer propaganda de l'afició als coloms missatgers a Sóller. L'any 1941 tenia 63 afiliats

Nom: *Sóller Sporting Club*²⁸

Període / Seu: 1935-1937 / “Cafè Central”, Plaça de la Constitució, 32

Junta directiva fundadora: El 20 de setembre de 1935: Salah el Din Fouad (president honorífic), Juan Rullan Ensenyat (president), Toni Cortès Aguiló (vicepresident), Daniel Canals Puig (secretari), Ramon Rullan Rullan (tresorer), Francesc Fontanet Pinya (vocal I), Abel González Artal (vocal II), Andreu Arbona Oliver (vocal III), Toni Daviu Sastre (delegat esportiu). El 30 de setembre de 1935 la junta directiva la composaven: Salah el Din Fouad (president), Joan Pons Bisbal (secretari), Vicens Ensenyat Mayol (tresorer), Mateu Barceló Mayol (vocal), Bartomeu Noguera (vocal), Joan Mayol Mayol (vocal) i Joan Bauzà Ripoll (vocal)

Característiques: Impulsar l'esport i organitzar competicions esportives. S'excloïen de qualsevol manifestació política o religiosa

Nom: *Grup Esperantista Sollerenc*²⁹

Període / Seu: 1924-dècada dels trenta / Carrer de Real, núm. 15

Junta directiva fundadora: Andreu Arbona Oliver (president), Miquel Arbona Oliver (tresorer i mestre d'esperanto), Miquel Serra Pastor (secretari).

Característiques: Difondre l'ensenyament de l'esperanto a Mallorca.

²⁶ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1630, exp. 2262.

²⁷ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1635, exp. 2522.

²⁸ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1637, exp. 2632.

²⁹ MARGAIS, Xavier, *El moviment esperantista a Mallorca (1898-1938)*, Palma, Documenta Balear, 2002.

Nom: *Juventud Cultural Deportiva Antifascista de Sóller*³⁰

Període / Seu: maig-juliol 1936 / Carrer Victòria, núm. 21 (Casa del Poble)

Junta directiva fundadora: Joan Muntaner (secretari general), Bartomeu Albertí (comptador) i Ramon Colom (tresorer). Altres membres fundadors eren: Josep Herrero, Miquel Calafat, Joan Marimon, German Santamaría, Gabriel Sampol, Francesc Amorós, Sebastià Tomàs i Miquel Fornès.

Característiques: Organització juvenil de tendència comunista que pretenia segons els seus estatuts “fomentar l'esport, l'esperit de combativitat antifeixista i la lluita contra la guerra”.

LES ASSOCIACIONS DE TIPUS ECONÒMIC

Nom: *La Esperanza*³¹

Període / Seu: 1871-? / Carrer de la Lluna, núm. 38

Junta directiva fundadora: l'any 1974 la formaven Damià Morell Muntaner *Lau*, Josep Morell *Bach*, Jaume Ensenyat *Silles*, Gabriel Albertí *Sivella*, Joan Oliver *Poma*, Cristòfol Pizà *Mà fresca*, Josep Frontera *Ros*, Josep Magraner *Prunera*, Damià Canals *Mart*, Bartomeu Frontera *Pelut*, Damià Ensenyat *Pastor* i Miquel Morell.

Característiques: Entitat dels mestres teixidors sollerics per vendre els seus productes.

Nom: *Liga de Propietarios*

Període / Seu: 1895- /

Nom: *Sindicato Agrícola Sollerense*

Període / Seu: 1899- 1919 /

Característiques: Aquesta entitat va desaparèixer quan es va fundar el *Sindicato Agrícola San Bartolomé*.

Nom: *La Igualdad*

Període / Seu : 1910- /

Nom: *Amparo Sollerense*

Període / Seu: 1915- /

Nom: *Sindicato Agrícola Católico San Bartolomé*

Període / Seu: 1919- / carrer de la Mar núm. 15

Junta directiva fundadora: Bartomeu Colom Ferrà, Jaume Coll, Antoni Castanyer, A. Josep Colom, Lluc A. Bernat, Bartomeu Coll, Pere Alcover, Joan Morell, J. Arbona i Joan B. Garau Serra.

³⁰ ARM, Govern Civil, expedients d'Associacions, lligall 1637, exp. 2749.

³¹ ARBONA I OLIVER, Andreu, *Fent volar l'estel*, Sóller, Associació Cultural Veu de Sóller, 1996.

Característiques: Va sorgir de la fusió de diverses entitats agrícoles, entre elles el *Sindicato Agrícola Sollerense*.

Nom: *Propietarios Agrícolas de Sóller*³²

Període / Seu: 1931- 1936 / Carrer de la Mar, núm. 15

Junta directiva fundadora: Bartomeu Coll Rullan (pres.), Salvador Frontera Oliver (vicepres.), Josep Canals Pons (tres. i comptador) i Ramon Vicens Ferrer (secre.).

Característiques: Societat creada per defensar els drets dels propietaris i arrendadors agrícoles. Per ser soci s'havien de posseir una o més finques rústiques.

Nom: *La Unión Agrícola de Sóller*³³

Període / Seu: 1931-1936 / Carrer de la Mar, núm. 15

Junta directiva fundadora: Joan Rullan Ferrer (president), Antoni J. Seguí Oliver (vicepresident), Pau Romaguera Borràs (tresorer i comptador) i Jaume Seguí Morro (secretari).

Característiques: Societat creada per defensar els drets dels propietaris i arrendadors agrícoles. Per ser soci s'havien de ser arrendatari o parcer agrícola

Nom: *La Equidad*³⁴

Període / Seu: 1934- ? / plaça d'Antoni Maura, núm. 15 (*Can Rata*).

Junta directiva fundadora: Pere Coll Colom (president), Amador Ensenyat, (secretari), Francesc Pastor Bernat (tresorer), i Miguel Capó Torrens (vocal).

Característiques: L'objecte de la societat era la venda de carn al públic. La formaven alguns colons de finques disconformes amb els preus que els escorxadors fixaven a la ramaderia bovina i llanera. Varen establir un punt de venda a Can Rata.

Nom: *Unión Mercantil Sollerense*³⁵

Període / Seu: 1934- / Carrer d'en Serra núm. 3

Junta directiva fundadora: Salvador Elias Capellas (president), Joan Ensenyat Bisbal (vicepresident), Lluís Aguiló Salom (secretari), Salvador Oliver Ballester (dipositari- comptador), Bartomeu Terrassa Arbós (vocal), Rafel Mora Oliver (vocal), Celestino Bonnín Pinya (vocal), Jaume Ripoll Oliver (vocal), Amador Colom Frontera (vocal), Andreu Pizà Cervera (vocal)

Característiques: Pretenia fer un front comú entre els productors i comerciants locals, a fi de dur una política econòmica comuna. Es podien constituir seccions per gremis per la petició de 5 socis.

³² ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1627, exp. 2123.

³³ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1627, exp. 2124.

³⁴ Setmanari *Sóller*, 10-03-1934.

³⁵ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1634, exp. 2454.

LES ASSOCIACIONS RELIGIOSES I DE BENEFICÈNCIA

Nom: *Arxicofradia de les Mares Cristianes*

Període / Seu: 1881- / Parròquia Sant Bartomeu

Junta directiva fundadora:

Característiques: Les seves accions anaven encaminades a mantenir la capella de la Mare de Déu dels Dolors a la Parròquia.

Nom: *Arxicofradia de l'Apostolat de l'Oració*

Període / Seu: 1884 / Parròquia de Sant Bartomeu

Junta directiva fundadora: el fundador fou mossèn Bartomeu Coll.

Característiques: S'encarregaven de mantenir la capella del Cor de Jesús a la Parròquia. Foren els impulsors de la devoció al Cor de Jesús i del monument de les Tres Creus.

Nom: *Conferencia San Vicente de Paúl de Sóller*³⁶

Període / Seu: 1886- / Convent de Jesús

Junta directiva fundadora: Miquel Arbona Rullan (president), Antoni Colom Casanovas (vicepresident), Joaquim Reynés Colom (secretari), i Onofre Bauzà Castanyer (tresorer)

Característiques: S'encarregaven de donar menjar a les famílies més necessitades.

Nom: Congregació Mariana de Sóller

Període / Seu: 1891- / carrer Victòria

Característiques: Era continuadora de l'Associació dels *Lluïsos* (jesuïtes).

Nom: *Pia Unión de San Antonio de Padua*

Període / Seu: 1896- / Convent de Jesús

Característiques: Lliuraven menjar a les famílies necessitades.

Nom: Delegació Local de la Creu Roja³⁷

Període / Seu: 1906- Encara existeix.

Junta directiva fundadora: Salvador Elías (president)

Nom: *Asociación contra la Blasfemia*

Període / Seu: principis del segle XX / Parròquia de Sant Bartomeu

Característiques: Entitat formada per mares de família benestant que es preocupaven de qüestions relacionades amb els infants de classe baixa.

Nom: *La Gota de Leche*

Període / Seu: principis del segle XX

³⁶ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1632, exp. 2395.

³⁷ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

Característiques: La seva finalitat era ajudar les mares que tenien problemes per alleitar els fills.

Nom: *Damas del Ropero*

Període / Seu: 1909- /

Característiques: Distribuïen roba als més necessitats.

Nom: *Mutualidad Escolar "San Bartolomé" de Sóller*³⁸

Període / Seu: 1911- / Carrer Victòria

Junta directiva fundadora: Cristòfol Magraner Ripoll i Melchor Servera Caldentey

Nom: *Padres de Familia de Sóller*³⁹

Període / Seu: 1933- /AVINGUDA 14 d'abril núm. 1/ Carrer Bisbe Nadal.

Junta directiva fundadora: Guillem Mora Alcover (president), Manuel Rullan Oliver (vicepresident), Andreu Canyellas Muntaner (secretari), Antoni Pinya Forteza (vicesecretari), Joaquim Reynés Colom (tresorer), Antoni Castanyer Rullan (comptador), Miquel Valentí Puig Ensenyat (vocal), Antoni Colom Casasnovas (vocal), Pere A. Alcover Pons (vocal) i Llorenç Mayol Castanyer (vocal).

Nom: *Centro Parroquial de Mujeres de Acción Católica*⁴⁰

Període / Seu: 1933- / Volta Piquera núm. 2

Junta directiva fundadora: Margalida Colom (Presidenta), Margalida Magraner (vicepresidenta), Maria Castanyer Casasnovas (secretària), Maria Castanyer Oliver (vicesecretària), Paula Colom de Rullan (tresorera), Bàrbara Bauzà Mayol (vice-tresorera), Antònia Morell (vocal), Magdalena Morell (vocal), Francisca Rotger de Colom (vocal), Magdalena Estades Castanyer (vocal), Rosa Mayol Arbona (vocal).

Característiques: Formar les associades en el Cristianisme, fomentar les activitats femenines religioses, familiars i culturals, i influir en l'Acció Social femenina. Incorporada a la Unió Diocesana de Dones d'acció Catòlica, i a través d'aquesta forma part de la Confederació de dones catòliques d'Espanya.

Nom: *Juventud Femenina de Acción Católica*⁴¹

Període / Seu: 1933- / Volta Piquera núm. 2

Junta directiva fundadora: Francisca Alcover Morell (presidenta), Isabel Coll Pascual (vicepresidenta), Esperança Mayol Barceló (secretària), Francisca Coll Pascual (vicesecretària), Catalina Oliver Llinàs (tresorera), Antònia Bauzà Rullan (vice-tresorera), Francisca Arbona Casasnovas (vocal), Magdalena Orell Casasnovas

³⁸ *Estatutos de la Mutualidad Escolar "San Bartolomé" de Sóller*, Sóller, Imprenta Marqués, 1912.

³⁹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1632, exp. 2391.

⁴⁰ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1641, exp. 2804.

⁴¹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1641, exp. 2806.

(vocal), Maria Rullan Colom (vocal), Isabel Mayol Castanyer (vocal), Catalina Coll Arbona (vocal).

Característiques: Formar religiosament, intel·lectualment i moralment els joves en els principis de la religió catòlica i capacitar-los per a la futura actuació professional i corporativa. Sotmesa a la Unió Diocesana de Mallorca i forma part de la *Juventud Católica Femenina Española*.

LES ASSOCIACIONS OBRERES I PATRONALS

Nom: *La Igualdad Sollerense*⁴²

Període / Seu: 1904-1923 /

Nom: *Centro Obrero Nuestra Señora de la Victoria de Sóller*⁴³ / *Acción Obrera*⁴⁴

Període / Seu: 1910-1932; 1932-1936 / Carrer de la Lluna, núm. 13; Carrer Victòria (Can Palou)

Junta directiva fundadora: Els fundadors foren Joan Magraner Colom, Damià Bauzà Pizà, Josep Morell Colom i Mateu Colom Puig. L'any 1912 la junta la formaven: Mateu Colom Puig (president), Bartomeu Bernat Marquès (vicepresident), Jaume Colom Orell (secretari), Lluís Colom Canals (tresorer), Josep Rullan Ripoll (vocal), Jaume Oliver Barceló (vocal), Amador Canals Pizà (vocal), i Pere J. Colom Casanovas (vocal). L'any 1935 canvia de nom, formaven la seva junta directiva: Rafel Andreu Muñoz, Onofre Seguí Caimari, Jaume Mayol Vicens, Joan Isern Moragues, Bartomeu Darder Riviere, Francesc Castanyer Mayol, mossèn Jordi Company Campins, i Josep Rullan Pastor.

Característiques: Societat obrera de caràcter catòlic. Lligada a la parròquia. L'any 1932 va canviar el nom. Va crear escoles nocturnes per als seus socis. A més organitzaven conferències sobre societat, política i religió. Lligat a la Federació Catòlica Obrera de Mallorca. Era un sindicat intersectorial que agrupava diferents oficis.

Nom: *La Prontitud Sollerense*⁴⁵

Període / Seu: 1918-1923 /

Nom: *La Lucha*⁴⁶

Període / Seu: 1918-1923 /

Nom: *La Sinceridad*⁴⁷

Període / Seu: 1919-1923 /

⁴² GABRIEL, Pere, *El moviment obrer a Mallorca, Barcelona*, Curial, 1973.

⁴³ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1603, exp. 785.

⁴⁴ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Ibid.

Nom: *La Fraternidad*⁴⁸

Període / Seu: 1931-1936 / Carrer Príncep núm. 18, al Bar *Turismo* (era la seu del *Centro Republicano Federal*)

Junta directiva fundadora: Pere Coll Bauzà (president), Joan Palou Rotger (vicepresident), Jaume Jaume Cifre (secretari d'actes), Rafel Morey Ferrer (secretari exterior), Joan Colom Joy (comptador), Jaume Palou Coll (dipositari), Josep Vaquer Pizà (vocal), Joan Amengual Jaume (vocal), Aniceto Sánchez Fernández (vocal),

Característiques: Societat obrera de la construcció, sense caràcter religiós.

Nom: *Sociedad Obrera del Ramo Tèxtil de Sóller*⁴⁹

Període / Seu: 1931-1936 / Carrer del Cementeri núm. 26/ l'any 1932 la seva seu passa a la Casa del Poble, carrer Victòria núm. 21.

Junta directiva fundadora: Antoni Busquets Arbona (president), Francesc Colom Arbona (vicepresident), Miquel Cirerol Grau (secretari), Onofre Seguí Caimari (dipositari i comptador), Sebastià Alemany Mayol (vocal), Serafin Olivares Morán (vocal), Antoni Sastre Bauzà (vocal), Fausto Santamaria Cruces (vocal) i Joan Bisbal Albertí (vocal suplent).

Característiques: Pretenia agrupar els obrers que treballaven al sector tèxtil, majors de 15 anys. Funcionava com a societat de socors mutu entre els seus associats.

Nom: *Sociedad Obrera Socialista de Zapateros de Sóller*⁵⁰

Període / Seu: 1931-1936 / Carrer de la República núm. 18, al bar *Turismo*

Junta directiva fundadora: Joan Casasnovas Escalas (president), Francesc Sampol Oliver (vicepresident), Andreu Puig Puig (tresorer), Josep Bennàssar Bernat (secretari), Antoni Marquès Llull (vocal), Miquel Andreu Vicens (vocal) i Marcos Boté Carbonell (vocal).

Característiques: Lligat al PSOE

Nom: *Sociedad Obrera de Oficios Varios de Sóller*⁵¹

Període / Seu: 1932-1936 / Carrer Victòria, núm. 21

Junta directiva fundadora: Antoni Rullan Binimelis (president), Francesc Sellés López (vicepresident), Antoni Orell Garau (secretari i comptador), Miquel Coll Adrover (tresorer), Melchor Capó Coll (vocal), Isidro González González (vocal) i Jaume Cifre Albertí (vocal).

Característiques: Agrupava els obrers de diferents oficis, com els barbers, carreters, sabaters i de gas i electricitat (aquests es van arribar a constituir com un sindicat independent a finals del període republicà). Estava afiliat a la UGT. L'any 1935 es deslliça d'aquest sindicat i es constitueix com a societat autònoma.

⁴⁸ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1622, exp. 1907.

⁴⁹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1623, exp. 1964.

⁵⁰ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1624, exp. 2000.

⁵¹ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2237.

Nom: *Sindicato Único de la Construcción de Sóller*⁵²

Període / Seu: 1931-1936 / Carretera Deià en Noguera núm. 86

Junta directiva fundadora: Pere Suau Riera (secretari), Josep Arbós (comptador) i Miquel Llabrés (secretari). A la primera reunió foren presents també: Pedro Valverde, Pedro Muñoz, Alfonso Muñoz, Fernando Raja, Pedro Hernández i Benito Sánchez.

Característiques: Es va crear entorn dels obrers que treballaven en les obres de creixement del moll comercial del Port de Sóller. Lligat ideològicament a la Confederació Nacional del Treball (CNT). Va tenir alguns conflictes amb l'empresa *Puertos y Pantanos S.A.* El comitè directiu es renovava cada mig any.

Nom: *Casa del Pueblo de Sóller*⁵³

Període / Seu: 1932-1936 / Carrer Victòria, núm. 21

Junta directiva fundadora: Bartomeu Capó Martorell (president), Victor R. Agulló (vicepresident i secretari), Pere Vives Carbonell (tresorer), Rafel Mesquida Martí (comptador), Mariano Valencia Aldea (vocal), Antoni Mora Bernat (vocal), Sebastià Alemany Mayol (vocal)

Característiques: L'any 1934 fou suspesa arran dels fets revolucionaris d'octubre.

Nom: *Consejo Obrero Ferroviario*

Període / Seu: 1931-1936 /

Nom: *Sindicato de Obreros Metalúrgicos*

Període / Seu: 1931-1936 /

Nom: *La Evolución*⁵⁴

Període/Seu: 1932-1936 / Carrer de la República núm. 18, al bar Turismo / El mes d'abril passa a la Casa del Poble.

Junta directiva fundadora: Pere Vives Carbonell (president), Mateu Ramon Guasp (vicepresident), Francesc Bernat Marquès (secretari), Josep Martín Torres (vicesecretari), Pere Mayol Pastor (tresorer), Benet Ballester Mayol (comptador), Jeroni Seguí Reus (vocal), Josep Puigrós Iglesias (vocal), i Miquel Calafat Mayol (vocal)

Característiques: Sindicat dels fusters i ebanistes. Lligat a la UGT.

Nom: *Sociedad Patronal del Gremio de Albañilería*⁵⁵

Període / Seu: 1932-1936 / Carrer Victòria núm. 21

Junta directiva fundadora: Antoni Martorell Garau (president), Josep Morell Casasnovas (vicepresident), Josep Morell Colom (secretari), Pere J. Suau Amengual (vicesecretari), Joan Casasnovas Casasnovas (comptador), Antoni Colom Casasnovas

⁵² ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1625, exp. 2022.

⁵³ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2204.

⁵⁴ ARM Govern Civil, Expedients d'Associacions, lligall 1629, exp. 2210.

⁵⁵ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

(tresorer), Gabriel Pasqual Bisquerra (vocal), Amador Coll Ensenyat (vocal), Martí Cifre Orell (vocal) i Antoni Servera Pons (vocal).

Nom: *Sociedad Patronal de Obreros, Carpinteros y Ebanistas de Sóller*⁵⁶
Període / Seu: 1933-1936 /

5. BIBLIOGRAFIA

- ARBONA I OLIVER, Andreu, *Fent volar l'estel*, Sóller, Associació Cultural Veu de Sóller, 1996.
- BERNAT JOY, Catalina, *L'anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic*, Sóller, El Gall Editor, 1999.
- CASASNOVAS I CAMPS, Miquel A./ GINARD I FÉRON, David, *Història de les Illes Balears*, Palma, editorial Vicens Vives, 2003.
- CASTANYER SASTRE, Joan, *Maria Mayol: Esbós biogràfic i cronologia poètica*, Palma, dins Randa 35, Curial Edicions. Pàgs113-136.
- *La Junta Local de Reformes Socials i l'evolució del moviment obrer a Sóller (1900-1923)*, Palma,
- GABRIEL, Pere, *El moviment obrer a Mallorca*, Barcelona, Curial, 1973.
- MARGAIS, Xavier, *El moviment esperantista a Mallorca (1898-1938)*, Palma, Documenta Balear, 2002.
- PÉREZ PASTOR, Plàcid, *Els Xiclets, cent anys de rodar. Els episodis més interessants del Círculo Sollerense*, Sóller, Círculo Sollerense, 1999.
- *La Cooperativa agrícola "Sant Bartomeu" i l'oli verge de la Serra de Tramuntana*, Sóller, Cooperativa Agrícola Sant Bartomeu, 1997.
- "Sóller: Evolució econòmica i social entre 1840 i 1936". Dins: *Església i Societat en la primera meitat del segle XX a Mallorca*. VIIè Simpòsium d'Història Social de la Religió, celebrat a Palma i a Sóller el maig de 2004. En premsa.
- RULLAN I MIR, Josep, *Guia de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.
- RUSIÑOL, Santiago, *L'Illa de la Calma*, Barcelona, ed. Selecta, 1982.
- SANTANA I MORRO, Manel, *El forjament de la solidaritat. Mutualitat, cooperatives, societats obreres i recreatives a Mallorca (1868-1936)*, Palma, edicions Cort, 2002.
- SEGURA SALADO, Josep, *Los exploradores de Sóller (Boy-Scouts) 1913-1923*, Sóller, 1984.
- SERRA I BUSQUETS, Sebastià/ COMPANYY I MATES, Arnau (coord.), *El moviment associatiu a les illes Balears des del final del segle XIX fins a l'actualitat*, XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals, Palma, IEB, 2001.
- SERRA BUSQUETS, Sebastià (coord.), *El segle XX a les Illes Balears: estudis i cronologia*, Palma, Grup d'Estudis de la Cultura, Societat i Política del Món Contemporani, Edicions Cort, 2000.

⁵⁶ Suplement del Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

SERRANO ESPASES, Aina R., *Del teler manual al teler mecànic. La rellevància del cotó a Sóller*, dins MANERA, Carles/ PETRUS, Joana M^a, *Del taller a la fàbrica. El procés d'industrialització a Mallorca*, Palma, "Quaderns Cultura fi de segle" 8, Ajuntament de Palma, 1991.

VAQUER ESTADES, Brígida, *Aproximació a les organitzacions obreres de Sóller: 1931-1936*, Palma, dins BSAL 41, 1985, pàg. 445-457.

Setmanari *Sóller*, *Bodas de Oro 1885-1935*.

Setmanari *Sóller*, *Bodas de Diamante 1885-1960*.

Setmanari *Sóller*, *Número del Centenario 1885-1985*.